

זכויות עובדים

הזכות להתאגדות

הזכות להתארגן הוכרה על ידי בית המשפט העליון כאחת מחירויות האדם, וכאבן יסוד של החברה הדמוקרטית בישראל.¹⁵² בעולם העבודה קיים באופן טבעי חוסר שוויון בסיסי בין כוחו של המעסיק לכוחו של העובד, ולעובד היחיד יש כוח מיקוח קטן מאוד מול מעסיקו. הפתרון המרכזי שפותח כדי לצמצם את פערי הכוחות בין הצדדים הוא ארגוני העובדים, אשר אמורים לשאת ולתת עם המעסיק בשם כלל עובדיו. עד לתחילת שנות ה-80 עלה בהתמדה מספר החברים בארגוני העובדים בישראל, ובשיאו הגיע למעל 80% מכלל העובדים במשק.¹⁵³ החל מאמצע שנות ה-80, ובפרט במחצית שנות ה-90, צנח שיעור העובדים המאוגדים לכדי שליש מהעובדים בתחילת שנות ה-2000,¹⁵⁴ וכרבע מהשכירים בלבד בתחילת העשור הנוכחי.¹⁵⁵

אולם בשנים האחרונות נראה שהמגמה מתהפכת, בין היתר בעקבות הקמת הארגון כוח לעובדים, המאגד בעיקר עובדות ועובדים ממגזרים מוחלשים, חלקם אף עובדי קבלן. שנת 2014 אף סומנה כ"שנת המפנה" שבה שיעור העובדים המאוגדים עשוי לעלות ולא לרדת, לראשונה זה שלושה עשורים.¹⁵⁶ על פי דיווחי ארגון כוח לעובדים, בשנת 2013 נרשמה עלייה של כ-60% במספר המתאגדות והמתאגדים החדשים, ומספר העובדות והעובדים שייצג הארגון הגיע לכ-20,000.¹⁵⁷ בשנת 2014 התאגדו באמצעות כוח לעובדים, בין היתר, שוחטים במפעלי עוף שונים ברחבי הארץ, מפעילי המנופים,¹⁵⁸ עובדות הניקיון באוניברסיטת תל אביב ועובדי חברת האוטובוסים "קווים".¹⁵⁹ בין המתאגדים החדשים בלטו עובדות ועובדים במגזר החרדי ועובדות בתחום החינוך. ההסתדרות החדשה הקימה ועדי עובדים בחברת הביטוח מגדל ובחברת מערכות המידע נס טכנולוגיות, בחברות השכרת הרכב אוויס, אלבר ואלדן, בבזק בינלאומי ובחברה הסלולרית פרטנר.¹⁶⁰

התאגדויות העובדים החדשות קוצרות גם הישגים מרשימים, חלקם תקדימיים. כך למשל, בשנה האחרונה, באמצעות כוח לעובדים, נחתם ההסכם הקיבוצי הראשון בענף השחיטה הכשרה

¹⁵² ראו למשל: בג"ץ 7029/95 הסתדרות העובדים הכללית החדשה נ' ביה"ד הארצי, פ"ד נא(2) 63. ¹⁵³ ינון כהן, יצחק הברפלד, גיא מונדלק ויצחק ספורטא, שיעור העובדים המאורגנים ושיעור הכיסוי של הסכמים קיבוציים: עבר, הווה ועתיד, עבודה חברה ומשפט י (2004), 15, בעמ' 18. יש לציין כי רוב מי שהחזיקו בחברות בהסתדרות לפני 1995 עשו זאת לא מטעמים הקשורים לזכות להתאגדות ולזכויות עובדים אלא בשל כורח – כדי לקבל שירותים מקופת חולים כללית. לא הייתה זו חברות וולונטרית כפי שמתחייב מאפיונם של ארגוני עובדים, שיש לה זיקה למקום העבודה ולאינטרסים של העובד כעובד. ב-1995, עם חקיקת חוק ביטוח בריאות ממלכתי שניתק את הקשר בין חברות בהסתדרות לבין קבלת שירותי בריאות מקופת חולים כללית, חלה הצניחה המשמעותית במספר העובדים החברים בהסתדרות. ראו:

Itai Svirski, [Moving to Bottom-Up Representation: A Comment on Gomes And Prado, "Flawed Freedom of Association in Brazil," from the Perspective of the Developing New Unionism in Israel](#), Comp. Labor Law & Pol'y Journal Vol. 32. (2011), pp 915-923.

¹⁵⁴ כהן ינון, יצחק הברפלד, גיא מונדלק ויצחק ספורטא, צפיפות ארגונית בישראל 2006-2000: שנים של סטגנציה, עבודה חברה ומשפט יב (2010), 533, בעמ' 537-539; סקר עמדות ציבור השכירים בנושאי יחסי עבודה, התאגדות עובדים, שביטות וסכסוכי עבודה וביטחון תעסוקתי, משרד התמ"ת, היחידה ליחסי עבודה, נובמבר 2003.

¹⁵⁵ אפרים דויד, [העובדים הולכים ומתאגדים](#), וואלה, 16.6.2013; מיקי פלד, [מהפכת הוועדים](#), כלכליסט, 13.4.2014.

¹⁵⁶ [מהפכת הוועדים](#), ה"ש 155 לעיל. ראו גם: נעמה צפרוני, [האם אנו עדים לתחיית המתים](#), ארץ אחרת, פברואר 2014.

¹⁵⁷ פוסט בדף הפייסבוק של כוח לעובדים, 1.1.2014. <http://on.fb.me/1p3jq6F>. יש לציין כי גם עובדי האגודה לזכויות האזרח מאוגדים באמצעות כוח לעובדים.

¹⁵⁸ על תנאי העבודה בענף ועל ההתאגדות ראו: הילה ויסברג, [מפעילי המנופים הקימו איגוד ארצי: "אנו עובדים בתת-תנאים, ומסכנים את חיינו"](#), TheMarker, 27.8.2014.

¹⁵⁹ שי ניב, [הישג ל"כוח לעובדים": חברת "קווים" הכירה בארגון](#), גלובס, 12.3.2014.

¹⁶⁰ [מהפכת הוועדים](#), ה"ש 155 לעיל; [עובדי כל שלושת חברות הסלולר הגדולות התאגדו](#), אתר שיחה מקומית, 25.6.2014.

בישראל (עובדי קבלן המועסקים במפעל עוף הנגב);¹⁶¹ נחתם לראשונה הסכם קיבוצי עם מטפלות בדואיות במשפחתונים;¹⁶² נחתם לראשונה הסכם קיבוצי בעמותה מופרטת לבריאות הנפש;¹⁶³ ונחתם הסכם קיבוצי בבית הספר הפתוח הדמוקרטי ביפו.¹⁶⁴ ההסתדרות החדשה חתמה על הסכמים קיבוציים ראשונים עם כמה מעסיקים גדולים, בהם כלל ביטוח, קופת חולים מאוחדת¹⁶⁵ ופלאפון – הסכם קיבוצי ראשון בענף הסלולר.¹⁶⁶ התאגדות הסייעות הארצית, המאוגדת בהסתדרות החדשה ומלווה על ידי עמותת איתך-מעכי – משפטניות למען צדק חברתי, חתמה על הסכם קיבוצי המבטיח כי הסייעות המשלבות, המסייעות לילדים עם צרכים מיוחדים, לא יפוטרו מדי קיץ.¹⁶⁷

התאגדויות של עובדים המבקשים לעמוד על זכויותיהם הן לעתים לצינים בעיני המעסיקים, המבקשים לשבור את ההתאגדות. בשנה האחרונה ניתנו מספר **פסקי דין המחזקים את זכותם של עובדים להתאגד**. בין היתר:

- בג"ץ דחה עתירה של ארגוני מעסיקים ואישר את פסק דינו של בית הדין הארצי לעבודה, שאוסר על המעסיק (חברת פלאפון) להביע עמדה בשלב ההתארגנות הראשוני של העובדים ומגביל את יכולתו לפעול לסיכול ניסיונות ההתאגדות שלהם. בג"ץ הסכים עם בית הדין הארצי לעבודה כי "הבעת עמדה על ידי המעסיק או מטעמו בנוגע להתארגנות או להשלכותיה, מהווה הפעלת לחץ והשפעה בלתי הוגנים על העובדים". עם זאת, השופטים הדגישו כי בג"ץ אינו מעוניין להתערב יתר על המידה בתחום יחסי העבודה, והשאירו מקום לשינוי בעתיד של ההלכה שנקבעה בפסק הדין.¹⁶⁸
- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו הורה לחברת הוט מובייל לשלם להסתדרות החדשה פיצויים בסך מיליון ש"ח, בקבעו כי היא פגעה באופן חמור בזכות ההתאגדות של עובדיה. בין היתר ניסתה החברה להביא לפיטוריהם של שלושה מתוך חמשת מנהיגי העובדים, חסמה את גישתם של העובדים לאתר האינטרנט של ההסתדרות החדשה, ונקטה בשיטות של הטעיה ואיומים כדי לנסות ולהניא עובדים מלהתאגד בארגון שבחרו ולנתב את ההתאגדות לארגון המועדף עליה.¹⁶⁹
- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו קבע כי משחטת "הל יסכה" שבאור יהודה פגעה בזכות ההתאגדות של העובדים, בין היתר באמצעות סיכול אסיפת העובדים, מניעת עבודה מחלק מהעובדים והבאת עובדים חלופיים, הפעלת לחץ ואף אלימות. בית המשפט פסק כי החברה תשלם לעובדים המאוגדים ול"כוח לעובדים" פיצויים בסך 150,000 ש"ח¹⁷⁰ (בהמשך הופחת הסכום ב-4% בפסק דין של בית הדין הארצי לעבודה).

¹⁶¹ [הסכם קיבוצי ראשון בענף השחיטה הכשרה: השוחטים בעוף הנגב חתמו על הסכם קיבוצי](#), אתר כוח לעובדים, 23.9.2014.

¹⁶² רועי צ'יקי ארד, [לראשונה: הסכם קיבוצי עם מטפלות בדואיות במשפחתונים](#), הארץ, 4.9.2014.

¹⁶³ [לראשונה: הסכם קיבוצי בעמותה מופרטת לבריאות הנפש](#), אתר כוח לעובדים, 8.9.2014.

¹⁶⁴ [נחתם הסכם קיבוצי בביה"ס הפתוח הדמוקרטי ביפו](#), אתר כוח לעובדים, 21.7.2014; [מורי בית הספר](#)

[הדמוקרטי ביפו חתמו על הסכם קיבוצי](#), אתר "שיחה מקומית", 17.7.2014.

¹⁶⁵ [מהפכת הוועדים](#), ה"ש 155 לעיל.

¹⁶⁶ בשלהי 2013. שי ניב, [נחתם ההסכם הקיבוצי בפלאפון: מה קיבלו העובדים?](#), גלובס, 17.12.2013.

¹⁶⁷ [אגרת לקראת שנת הלימודים מאיתך-מעכי והתארגנות הסייעות הארצית](#), אתר איתך-מעכי – משפטניות

למען צדק חברתי, דף התארגנות הסייעות הארצית בפייסבוק: <http://on.fb.me/1vtwrt6>.

¹⁶⁸ בג"ץ 4179/13 [לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים נ' בית הדין הארצי לעבודה](#).

¹⁶⁹ ס"ק (ת"א) 15478-05-14 [הסתדרות העובדים הכללית החדשה נ' הוט מובייל בע"מ](#) (פס"ד מיום

23.9.2014); חיים ביאור, [פסק דין: HOT מובייל תשלם מיליון שקל בגלל פגיעות חמורות בהתארגנות](#)

[העובדים](#), TheMarker, 28.9.2014.

¹⁷⁰ ס"ק (ת"א) 27800-01-14 [כוח לעובדים – ארגון עובדים דמוקרטי ואח' נ' טל הל יסכה בע"מ](#) (פס"ד

מיום 8.6.2014).

- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו נתן מספר החלטות נגד התנכלות להתארגנות עובדים בחברת הביטוח מגדל. בין היתר הורה בית המשפט לחברה להימנע מלפנות לעובדים בעניין ההתארגנות, אסר על החברה להעסיק עובדים זמניים במקום עובדים שובתים, ואסר עליה לנכות 30% משכר העובדים ושהשתתפו בעיצומים.¹⁷¹
- בית הדין האזורי לעבודה בחיפה הורה לחברת מילועוף להשיב לעבודה את 70 השוחטים שהועסקו במפעל באמצעות חברת קבלן. זאת לאחר שמילועוף הפסיקה את התקשרותה עם חברת הקבלן בעקבות שביתה וצעדים ארגוניים אחרים של העובדים, והחלה להעסיק עובדים חלופיים. עוד הורה בית המשפט לחברה לנהל עם העובדים משא ומתן בדבר תנאי עבודתם ושכרם, לרבות בדבר אפשרות קליטתם כעובדים מן המניין, כאשר מזמין השירות חויב להשתתף במשא ומתן זה. בפסק הדין התקדימי יש הכרה בזכויותיהם של עובדי קבלן מאוגדים – לא רק מול חברת הקבלן, אלא גם מול מזמין השירות.¹⁷² על ההחלטה תלוי ועומד ערעור בבית הדין הארצי, שהחליט לדון בנושא חיוב מזמין השירות להשתתף במשא ומתן ובנושא העובדים החלופיים.

פיצויים על אבדן שכר בתקופת מבצע צוק איתן¹⁷³

בקיץ 2014, בעת התקפות הטילים על ישראל והלחימה בעזה, ספגו עובדות ועובדים רבים נזק כלכלי ניכר. אנשים המעיטו בקניות ובבילויים, ועסקים רבים חוו ירידה משמעותית בהכנסות.¹⁷⁴ רבים מבעלי העסקים נאלצו לצמצם את היקף העבודה של עובדיהם או להוציאם לחופשות כפויות, ואף לפטר. עובדים אחרים – בדרך כלל עובדות – נאלצו להישאר בבית עם הילדים.¹⁷⁵

בתקופה הראשונה של הלחימה נאלצו העובדות והעובדים להתמודד עם **אי-ודאות רבה לגבי זכויותיהם**.¹⁷⁶ משרד הכלכלה פירסם אוסף חלקי מאוד של שאלות ותשובות, שלא היו הסדר רשמי אלא בבחינת הערכות שהסתמכו על תקנות שנחקקו בתום מבצעים קודמים, ושלא היתה בהן תשובה אמיתית למצב. המשרד גם לא הבהיר אילו איסורים חלים על מעסיקים (כגון האיסור להוציא עובד לחופשה כפויה או לנכות משכרו ימי חופשה כאשר אין לו יתרה של ימי חופשה). כתוצאה מכך, מעסיקים רבים עברו על החוק בבלי דעת, וזכויות העובדים נפגעו. רק ב-12 באוגוסט, אחרי למעלה מחודש של לחימה ופגיעה מהותית בשכר העובדים, פורסמה ברשומות הודעה על כוונתו של שר הכלכלה להרחיב בצו את תחולת ההסכם הקיבוצי הכללי לעניין פיצוי עובדים המתגוררים באזור הדרום (להלן: "ההסכם הקיבוצי"); ורק ב-14 בספטמבר ניתן הצו

¹⁷¹ ס"ק (ת"א) 13125-12-13 הסתדרות העובדים הכללית החדשה נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (החלטה) מיום 18.12.2013, החלטה מיום 27.1.2014, החלטה מיום 24.2.2014.

¹⁷² סק (חי') 21365-08-14 הכח לעובדים – ארגון עובדים דמוקרטי נ' המאיר בע"מ (פ"ד מיום 21.8.2014); הישג לשוחטים במילועוף: כל 70 השוחטים הוחזרו לעבודה, אתר כוח לעובדים, 22.8.2014.

¹⁷³ כתבה: עו"ד מיכל תג'ר, קו לעובד.

¹⁷⁴ ראו למשל: חיים ביאור, **סקר: שני שלישים מהעסקים סבלו מירידה בפעילות מאז מבצע צוק איתן**, TheMarker, 21.8.2014.

מנכ"ל התאחדות משרדי הנסיעות ויועצי התיירות בישראל: אין לנו אפשרות לספוג את המצב הזה ואנחנו עומדים בפני קריסה, הודעה באתר הכנסת, 28.7.2014; **לינות במלונות תיירות בינאר-יולי 2014**, הודעה באתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 25.8.2014; אילנית חיות ואח', **"צוק איתן" - היום שאחרי: חותם עמוק מ-50 ימי לחימה**, גלובס, 28.8.2014; רועי ירושלמי, **"כולם ויתרו על בילוי במסעדות"**, ynet, 18.7.2014.

¹⁷⁵ ראו למשל: **יו"ר הוועדה לקידום מעמד האישה עליזה לביא: יש פער של 100% אי התייצבות לעבודה בין נשים וגברים בימים אלה בעוטף עזה, כי מי שמרוויח פחות נשאר עם הילדים במ"ד**, הודעה באתר הכנסת, 23.7.2014.

¹⁷⁶ ראו למשל: **יו"ר ועחו"ב, ח"כ זאב אלקין: תושבי הדרום סובלים מהמצב הביטחוני ומחוסר ודאות כלכלית – זה הוא מצב אבסורדי**, הודעה באתר הכנסת, 14.7.2014.

עצמו (להלן: "צו ההרחבה")¹⁷⁷ – כחודש לאחר תום הלחימה, ושעה שעובדים רבים לא זכו לקבל משכורת באוגוסט ובספטמבר.

הנפגעים העיקריים מאי-הוודאות היו עובדות ועובדים שממילא סובלים מאי-ודאות ביחס לשכרם החדשי: **עובדים לפי שעות, עובדים יומיים, עובדי משמרות** ועובדים אחרים שהקשר בינם לבין המעסיק אינו רציף. ההסכם הקיבוצי יועד והותאם אך ורק לציבור העובדים המיוצגים בידי ההסתדרות החדשה – עובדי מדינה ועובדים בשכר חודשי קבוע. להערכת ארגון קו לעובד, לפחות מחצית מהעובדים באזורים הרלוונטיים להסכם אינם מועסקים בתבניות כאלה, והם סבלו מקשיים ניכרים בקבלת שכרם הרגיל בתקופת המבצע. מפניות שהגיעו לארגון עולה כי מקומות עבודה רבים, ובהם גם במגזר הציבורי, סירבו לתת פיצוי כלשהו לעובדים שהועסקו על בסיס שעתו או יומי או במשמרות משתנות. המעסיקים טענו – ובצדק, מבחינתם – כי ההסכם הקיים אינו חל על עובדים אלה ואינו מגדיר את אופן החישוב של הפיצוי על אובדן השכר, וכי אין כל ודאות שיקבלו מרשות המסים פיצוי הולם בגין תשלום השכר לעובדים אלה. מעסיקים הוגנים, וכאלה שהיו מוכנים ליטול סיכון, שילמו לעובדים שעתיים ויומיים ולעובדי משמרות את שכרם הממוצע, וביקשו החזרים מרשות המסים; טרם ידוע לנו אם קיבלו החזר, אם לא. נכון לסוף אוקטובר, וחרף פנייה של הפורום לאכיפת זכויות עובדים,¹⁷⁸ לא פורסמה באתר משרד הכלכלה התייחסות והבהרה באשר לאופן היישום של צו ההרחבה על קבוצות עובדים שונות, בהתאם לתבניות ההעסקה הרווחות במשק.

צו ההרחבה אינו מתמודד גם עם כמה בעיות הנוגעות לכלל העובדים. כך, למשל, הצו מורה על מתן פיצויים לעובדים מאזור הדרום שהפסידו ימי עבודה בשל הנחיות פיקוד העורף או כדי להישאר בבית עם עם ילדיהם, אולם אינו קובע מה דינם של עובדים שאינם הורים, ושמעסיקיהם הפחיתו את היקף המשרה שלהם בתקופת הלחימה עקב ירידה בהיקפי העבודה. מעסיקים אלה יכולים לפנות למסלול פיצוי בגין ירידה בהכנסות, תוך השוואת ההכנסות השנה עם אלה מהשנה שעברה,¹⁷⁹ אולם לעובדיהם לא ניתן, על פי ההסכם הקיים, כל מענה או פיצוי לירידה בשכרם.

¹⁷⁷ צו ההרחבה להסכם קיבוצי כללי בדבר פיצוי לעובדים – מבצע "צוק איתן", 14.9.2014, באתר משרד הכלכלה, bit.ly/1t8vlac.

¹⁷⁸ פניית הפורום לאכיפת זכויות עובדים, 17.8.2014, <http://www.acri.org.il/he/32528>. בפורום חברים האגודה לזכויות האזרח ב, איתך מעכי – משפטניות למען צדק חברתי, קו לעובד, הקליניקה לזכויות עובדים בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב ושדולת הנשים.

¹⁷⁹ ראו טופס תביעת פיצויים בגין "נזק עקיף" במבצע "צוק איתן", באתר רשות המסים, bit.ly/1ufrc9f.